La Mercè inventada
Josep Fornés i Garcia

Inventar la ciutat a través de la festa

La ciutat és alhora alterable i permanent, tangible i immaterial, concreta i abstracta. La festa d'una ciutat és un mirall de la vida social de la gent que hi viu, és una expressió sovint catàrtica de les passions i utopies de la societat, és també el reflex de les seves virtuts i vergonyes, és sovint també la representació simbòlica dels seus anhels de futur i un retrobament cíclic amb el seu patrimoni immaterial. Per aquest motiu podem entendre la festa com un mirall de la ciutat, un mirall que desdibuixa o retoca la realitat social, però que permet també veure-hi més enllà com si entréssim en l'inconscient col lectiu. Una ciutat no es pot abastar amb una única mirada, es necessita una visió calidoscòpica, una observació múltiple per comprendre la complexitat que conté. Observant la festa observem la ciutat. La dimensió simbòlica de la festa ha estat sovint un element de conservació, però també de canvi. Inventant la festa la ciutat s'inventa a ella mateixa.

Barcelona ha inventat cíclicament les seves festes mantenint sempre una interacció amb les festes de les poblacions veïnes amb les que establia una relació de dependència. La relació d'interdependència entre les festes dels municipis del Pla ja abans de la seva agregació a la ciutat a partir del 1897 resulta evident si ens atenem a les cròniques de l'època que parlen de la multitudinària participació dels barcelonins en les festes d'agost de la Vila de Gràcia, la qual cosa obligava a mantenir obertes les portes de la muralla de Barcelona fins més tard a la nit per facilitar el seu retorn.

La història de la ciutat i del país influeixen decisivament en el model festiu. El 1859 Barcelona aprova el Pla d'Eixample, el 1861 els obrers catalans demanen a les Corts la llibertat d'associació, aquell any crema el Liceu. El 1868 se suspèn la processó de la Mercè a causa dels incidents contra Isabel II, però hi ha teatres i envelats on s'hi fan balls. Barcelona celebra el 1870 el primer congrés obrer d'Espanya l'any de la Revolta contra les quintes. El 1871 l'Ajuntament de Barcelona s'implica en la organització de les festes de la Mercè. El 1879 la filoxera destrossa la vinya catalana. A les acaballes del segle XIX Barcelona trenca muralles i es mostra al món com la fàbrica d'Espanya en una exposició universal, la ciutat ha estat l'exponent dels avatars del seu temps i ha reforçat la seva funció de capitalitat.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Inventar la festa des del poder

L'any 1902 en que els obrers de Barcelona celebraven la seva vaga general revolucionària reivindicant la jornada de vuit hores, el jove regidor de festes Francesc Cambó reinventava una Mercè que volia ser "la festa major de Catalunya" incorporant-hi elements festius d'arreu de la geografia catalana: xiquets de Valls, gegants, cobles empordaneses, diables i bèsties de foc… Barcelona creava model festiu per enèsima vegada i retornava multiplicats i amplificats aquests elements festius rearmant-los d'una càrrega simbòlica nova. Ara ja no eren gegants, cobles i xiquets d'un poble o vila concreta, ara ho eren de tot Catalunya. La sardana supera llavors l'àmbit geogràfic de l'Empordà, els castellers celebren concursos a Barcelona, els gegants del Castell de Santa Florentina de Canet de Mar guanyen el primer concurs de gegants… La festa havia estat de nou reinventada.

La Mercè a la Rambla del Raval

No era la primera vegada que Barcelona reinventava les seves festes. La festa barcelonina "passeja" i no ho fa perquè sí, no n'hi ha que no incorpori d'una manera o altra una cercavila, processó, corre-foc, rua o cavalcada, i això ve de lluny. Una de les primeres ciutats en que es va celebrar el Corpus després de Roma va ser Barcelona l'any 1320, en la mateixa època que naixia a Balaguer el que seria el rei Pere III el Cerimoniós i que, anys a venir també hauria d'inventar festes, instauraria el dia 25 de desembre com a la gran solemnitat del Nadal a tot el territori de la Corona d'Aragó, convidant a la seva taula nobles i cortesans com a acte de caritat cristiana i declarant període festiu el cicle nadalenc fins al 6 de gener molt abans que Carles I generalitzés ja al segle XVI aquesta pràctica festiva per tot el seu imperi.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

La Barcelona del segle XIV era la capital d'un dels estats més importants de la Mediterrània. L'any següent al primer Corpus, el 1321, a Barcelona es van estrenar dues campanes noves a la catedral, el "seny Ferial" (1321-1901), dedicat a santa Tecla, i "l'esquella Prima" (del 1321 fins ara), que eren testimoni del bon moment de la seu barcelonina. El model festiu era participatiu, els gremis s'encarregaven de gestionar, organitzar i executar els diferents entremesos de la processó. Les indulgències que es concedien als qui feien i anaven a les processons del Corpus van fer que la festa s'escampés aviat i arreu: Vic el 1318, Barcelona i Girona el 1320, Tarragona el 1359, i més tard Lleida, Tortosa, València, Perpinyà. L'any 1370 el Corpus Christi ja es celebrava de forma general. A Berga es creu que des del segle XIV se celebrava per Corpus a dins l'església la sorollosa "Bulla" anomenada més tard "Patum" pel so del tabal, documentada ja l'any 1525 fins que l'any 1723 es va treure al carrer per la prohibició de fer-la a dins del temple. Fa més de sis-cents anys que aquest model festiu es va implantar a Catalunya, però l'origen del Corpus Christi es trobaria en el desig de Santa Juliana de Mont Cornillon que al segle XII volia commemorar la Santa Eucaristia; el bisbe de Lieja faria cas de la santa establint la celebració a la seva diòcesi. El papa Urbà IV instauraria la festa el 1263 i el papa Joan XXII seria qui li donaria la dimensió universal l'any 1316, el Corpus se celebraria en tot el món catòlic el dijous després de la festa de la Santíssima Trinitat del primer diumenge de la Pentecosta, cinquanta dies després de Pasqua. El 1447 hi ha constància d'una processó a Roma amb Nicolau V recorrent els carrers acompanyant l'Hòstia Santa. Els primers elements d'imatgeria festiva relacionats amb el Corpus de Barcelona tenen dates documentals concretes: el 1399 l'àliga, el 1424 els cavallets del gremi de cotoners, el 1568 la mulassa. El 1601 el gegant del Pi i d'altres molts elements festius surten en les processons commemoratives de la canonització de sant Ramon de Penyafort a Barcelona.

Santa Juliana, Urbà IV, Joan XXII, Pere III, Carles I, Francesc Cambó, i molts d'altres han reinventat les festes una i una altra vegada des del poder establert, i la gent les ha celebrades una i una altra vegada. Les festes són construccions simbòliques que en els seus orígens solen tenir funcions i finalitats ben concretes, però que en el devenir del temps es fan més i més complexes, adaptant-se a la realitat dels nous temps, reinventant-se o deixant d'existir.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Inventar la festa des del poble

Totes les festes s'inventen i es recreen des de dalt i també des de baix, però sempre hi ha algú que les organitza. Als barris festers barcelonins de Gràcia, Sants i el Poble Nou existeixen superestructures organitzatives per a les festes que apleguen comissions de festa o associacions de veïns en federacions o coordinadores que s'entenen o s'enfronten als poders públics: el Districte, l'Ajuntament o bé la Generalitat, per l'organització de les festes majors de l'estiu de Barcelona. Hi ha qui ha volgut veure en les festes majors d'estiu dels barris de la ciutat l'autèntica festa popular, enfrontant aquest model al de la Mercè entenent aquesta festa com el paradigma de la festa oficial municipal. Però si bé és cert que és a les festes majors dels barris barcelonins on es dóna amb més força l'autoorganització dels grups de veïns, també és cert que el nombre de ciutadans actius en la organització d'aquestes festes majors és molt reduït i segons els casos el up no passa de les sis o set persones per carrer i que sovint mantenen un vincle familiar.

Comissió Festa Major carrer Verdi de Gràcia 1924

La participació esporàdica en els dies propers a la festa és més nombrosa, aplegant-se els veïns de forma informal en el treball col lectiu. Durant la festa de barri en un carrer guarnit se solen ajuntar un nombre significatiu de veïns i familiars de la zona més propera al carrer en alguns àpats col lectius, és el moment en que es manifesta de forma més vistosa la sensació de comunitat i de "festa autèntica". Però la major part de la festa la ocupen els balls i altres actes dirigits a un públic més general, és el moment de "fer calaix" amb el bar de la comissió per a costejar una part important de les despeses de la festa, la resta de despeses s'eixugaran amb rifes,

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

subvencions municipals i patrocinis de comerços, entitats financeres i empreses productores de refrescos i cervesa. El cas és que enlloc com a Gràcia he pogut veure tantes comitives oficials amb representants institucionals, les passejades amb polítics i escortes són diàries, la festa dura més d'una setmana i al balcó de la seu del Consell Municipal del Districte no s'hi cap quan hi ha castells o cercavila a la plaça. Els conflictes amb els moviments alternatius juvenils que organitzen festes amb contingut reivindicatiu es fan cada cop més evidents, però fa més de vint anys que van començar les festes alternatives de l'Ateneu Llibertari al carrer del Perill i més de deu les festes de la Coordinadora Popular de Festes a la plaça del Diamant. Quan la festa té èxit i es massifica perd la privacitat que enyora el reduït grup organitzador, llavors el conflicte està servit. Hi ha comissions de carrer que amenacen de plegar, hi ha queixes dels veïns pel soroll, hi ha polèmica sobre qui ostenta la representació simbòlica de la veritable essència de la festa, els responsables polítics se senten incòmodes amb un fenòmen que es manifesta sense interlocutors amb qui negociar ni acords ni pactes ni rendicions… i els diaris en van plens amb la sequera estiuenca de notícies.

MEDIATECA
FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

La Mercè ara i abans

Un altre model festiu és el de la Mercè que avui és una festa amb vocació de ciutat que se celebra als barris del centre històric de Barcelona durant tres o quatre dies al voltant del 24 de setembre. Des del 1872 en que Rius i Taulet impulsa des de l'ajuntament barceloní el que havien estat unes festes de barri, la Mercè ha passat per moments brillants com en aquell mateix any en que s'engalanaven prop d'un centenar de carrers fins a moments de suspensió per epidèmies o guerres. Les societats de ball barcelonines plantaven envelats a la plaça de Catalunya, el Liceu s'engalanava per acollir els més lluïts concerts i balls, el Prado Catalan programava balls de societat i concerts de l'Euterpe de Clavé a la seva seu del Passeig de Gràcia.

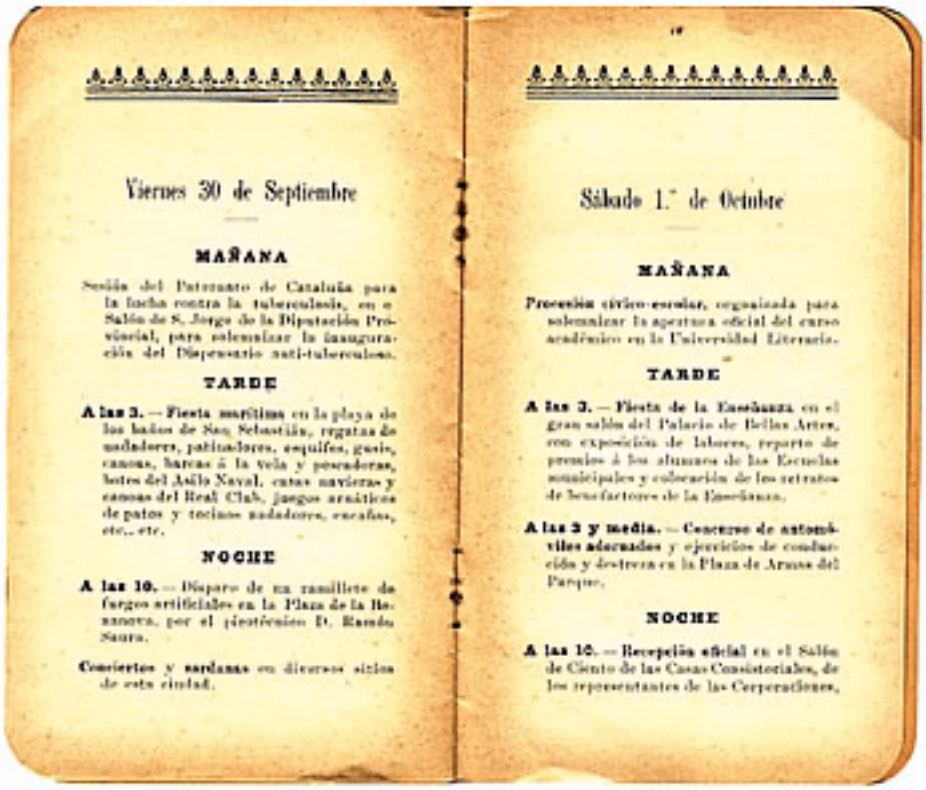

Viernes 30 de Septiembre

MAÑANA

Sesión del Patronato de Cataluña para la lucha contra la tuberculosis, en el Salón de S. Jorge de la Diputación Provincial, para solemnizar la inauguración del Dispensario anti-tuberculoso.

TARDE

A las 3. — Fiesta marítima en la playa de los baños de San Sebastián, regatas de nadadores, patinadores, esquifes, gasis, canoas, barcas á la vela y pescadoras, botes del Asilo Naval, catas navieras y canoas del Real Club, juegos acuáticos de patos y tocinos nadadores, cucañas, etc., etc.

NOCHE

A las 10. — Disparo de un ramillete de fuegos artificiales en la Plaza de la Barceloneta, por el pirotécnico D. Ramón Saura.

Conciertos y sardanas en diversos sitios de esta ciudad.

Sábado 1.° de Octubre

MAÑANA

Procesión cívico-escolar, organizada para solemnizar la apertura oficial del curso académico en la Universidad Literaria.

TARDE

A las 3. — Fiesta de la Enseñanza en el gran salón del Palacio de Bellas Artes, con exposición de labores, reparto de premios á los alumnos de las Escuelas municipales y colocación de los retratos de bienhechores de la Enseñanza.

A las 3 y media. — Concurso de automóviles adecuados y ejercicios de conducción y destreza en la Plaza de Armas del Parque.

NOCHE

A las 10. — Recepción oficial en el Salón de Ciento de las Casas Consistoriales, de los representantes de las Corporaciones.

Programa Mercè 1904

Ara fa cent anys el programa d'actes de la Mercè incloïa focs d'artifici, sardanes i balls als diferents barris de la ciutat, el programa del divendres 30 de setembre de l'any 1904 anunciava:

"Mañana: Sesión del Patronato de Cataluña para la lucha contra la tuberculosis, en el Salón de S. Jorge de la Diputación Provincial, para solemnizar la inauguración del Dispensario anti-tuberculoso.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Tarde: A las 3.- Fiesta marítima en la playa de los baños de San Sebastián, regatas de nadadores, patinadores, esquifes, gusis, canoas, barcas a vela y pescadoras, botes del Asilo Naval, casas navieras y canoas del Real Club, juegos acuáticos de patos y tocinos nadadores, cucañas, etc., etc.

Noche: A las 10.- Disparo de un ramillete de fuegos artificiales en la Plaza de la Bonanova, por el pirotéctico D. Ramón Saura.
Conciertos y sardanas en diversos sitios de esta ciudad."

Per l'endemà a la tarda s'anunciava:

"Concurso de automóviles adornados y ejercicios de conducción y destreza en la Plaza de Armas del Parque."

Els mercats municipals oferien balls en els diferents barris, hi havia cucanyes, jocs nàutics, focs artificials a les cruïlles dels principals carrers d'arreu de la ciutat i actes oficials d'inauguració d'espais i serveis públics. Era una festa que abastava un àmbit territorial molt ampli i que es repartia per la ciutat que acabava d'annexionar-se els municipis del Pla a canvi d'una aportació de cent mil pessetes al govern de la reina regent Maria Cristina per a les despeses de les desastroses guerres colonials de Cuba i les Filipines. La festa recreava i delimitava els nous espais per a la nova ciutat en que s'havia de convertir Barcelona.

La Rambla al s.XIX

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

La Mercè era i és sovint un instrument per a mostrar als barcelonins un ideal de ciutat concebut des de l'ajuntament, una ciutat que creixia i incorporava els municipis del voltant convertint-los en *"El Distrito de las Afueras"*, una ciutat que tenia vocació de capital d'una nació sense estat que tampoc tenia pressupost de capitalitat i que havia i ha d'inventar esdeveniments de forta càrrega simbòlica i institucional per tal d'espigolar subvencions a les institucions dels centres de poder estatal: les exposicions universals de 1888 i 1929, els Jocs de l'Olimpíada Popular de 1936, les Olimpíades de 1992, el Fòrum Universal de les Cultures 2004…Dels Jocs de l'Olimpíada Popular de Barcelona se n'ha parlat poc. L'alçament militar nacional-catolicista espanyol que s'inicià a Barcelona el mateix dia previst pel seu inici va frustrar el projecte concebut pel moviment de l'esport català tot just unes poques hores abans de la cerimònia inaugural. Hi havia 26 països inscrits en unes olimpíades pensades per restituir l'honor de l'olimpisme ferit pels jocs del Berlín nazi. L'Olimpíada Popular de Barcelona se suportava amb els 600.000 francs aportats pel govern francès, les 400.000 pessetes de l'espanyol i les 100.000 pessetes de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, la Rosa de Foc, havia de ser la capital de l'esport popular i el cop d'estat feixista li ho va impedir. Encara avui la colla del Drac de Vilanova recorda en la seva web la participació d'aquest element festiu a Barcelona el 1936 per última vegada:

"Un dels més dramàtics episodis de la història del Drac va ser degut a l'esclat de la guerra civil de 1936. El Drac, juntament amb altres entremesos vilanovins (mulassa i gegantons) es trobaven a Barcelona per a participar en els actes de la Olimpiada Popular, a l'estadi de Montjuïc. La confussió de l'esclat de la guerra, va fer que quedèssin abandonats i fos impossible de recuperar-los. "

L'edolcuració municipalista duta a terme pel consistori franquista amb les festes barcelonines va prohibir el Carnaval, reconduint la seva Rua en la Cavalcada de la Mercè i posant-la al servei del model porciolista de la gran Barcelona, reinterpretació eufòrica i especulativa de models anteriors; va exercir el control falangista en les comissions de les festes majors dels barris, les quals van experimentar un important creixement com a moments de liberalitat de difícil control al carrer. La sibilina intervenció de l'ajuntament franquista va anar "apagant" de mica en mica els focs de la Nit de Sant Joan com una pluja fina, amb l'estratègia de donar prioritat al cotxe i a l'ús privat de la via pública a la ciutat, una rèmora franquista que encara està en plenitud d'ús normatiu per activa i per passiva en l'ajuntament democràtic.

En l'actualitat el Corre-foc i els actes de foc participatiu de la Mercè són organitzats per l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya i la Coordinadora de diables i bèsties de foc de Barcelona

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

en col laboració amb el municipal Institut de Cultura de Barcelona, el qual es fa càrrec de les despeses i la logística de serveis sanitaris, neteja viària i guàrdia urbana. En la realització dels actes de foc hi ha unes setze colles infantils de diables integrades per no menys de 150 nens i nenes, 23 elements diversos d'imatgeria entre dracs i altres bèsties fogueres, amb els seus corresponents portants, diables i músics i unes 26 colles de diables integrades cadascuna per desenes de joves. El servei d'ordre el solen formar un centenar de persones més que vigilen, 10 ó 12 representants de l'Agrupació de Bestiari que en el cas dels actes infantils s'eleven a vint, 5 ó 10 Productors Artístics Tradicionals (P.A.T.: persones que depenen del Servei de Festes que supervisen l'organització de l'acte i que sovint són diables), i de 3 a 7 treballadors del Servei de Festes i Participació Cultural de l'Institut de Cultura.

El Mercè Dansa, el Mercè Folk, la Cavalcada de la Mercè, el Matí de Festa Major, el Toc d'Inici, són també actes emblemàtics de la Mercè i tots ells són organitzats per entitats i superestructures organitzatives que apleguen associacions de voluntariat cultural que fan participar activament en els espectacles, cavalcades, balls, cercaviles i actes de la festa a un total de dos milers de barcelonins organitzats en colles, esbarts, grups, bandes i tota mena d'accions festives. Així doncs, ens haurem de preguntar seriosament si és l'ajuntament el qui organitza el Corre-foc de la Mercè? o si és la Mercè una festa municipal oficialista?

A dreta llei i a primer cop d'ull hauríem de concloure que la Mercè és avui una festa altament participativa que aplega en la seva organització un elevat nombre de ciutadans actius i organitzats que cooperen amb l'Ajuntament de Barcelona en un model festiu ordenat i pautat que és socialment acceptat. La festa sedueix un elevat nombre de ciutadans que celebren la festa acudint massivament als actes programats els quals deixen generalment satisfeta l'audiència. La Mercè afavoreix l'expressió simbòlica de la barcelonitat individual i col lectiva, però és també un instrument de transmissió cultural des del poder municipal el qual utilitza la festa per emetre missatges alliçonadors i models de conducta ciutadana rellegint els postulats del Pla d'Actuació Municipal vigent en cada mandat quatrienal. Fins ara no hi ha lloc per a l'alternativa fora de les esporàdiques intervencions dels moviments de contestació en els actes itinerants o les sorolloses protestes okupes al Pregó que són "corregides" amb l'esclat pirotècnic del Toc d'Inici a la plaça de Sant Jaume.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

El mimetisme festiu: del Post-franquisme al Fòrum

Barcelona crea model festiu i la Mercè n'és l'actual paradigma. La ciutat exerceix de capital acollint i reinventant els elements festius d'arreu i retornant-los transformats i adaptats al moment en que es viu. La proliferació dels corre-focs n'és un exemple. El Corre-foc de la Mercè venia a ser una recreació laica de les antigues processons i cercaviles on apareixien diables i bèsties de foc, va ser una gran novetat als anys vuitanta quan va introduir-se a la Mercè de la ma d'un grup de creadors artístics, gent del teatre de carrer i estudiosos de la festa que van influir en el poder municipal de la primera etapa democràtica de la Transició post-franquista. El territori festiu es va encorsetar premeditadament en el nucli antic del centre de la ciutat desatenent les peticions del moviment veinal d'estendre la Mercè als barris en un moment en que els partits polítics de l'esquerra abandonaven les associacions de veïns i instalaven els seus líders en els càrrecs de responsabilitat municipal. En aquella època de "recuperació democràtica del carrer" van créixer les trobades de gegants, les colles de grallers, les sardinades populars i un munt de "tradicions i costums" com si fossin "de tota la vida". Per tot arreu es podien veure castellers, grallers o bastoners vestits amb una mena d'uniformes que volien recrear una estètica de tradició catalana amb pantaló blanc, faixa i barretina, faldellins de roba de folre de colors blau elèctric i roig intens, mocadors de fer farcells, espardenyes de beta i un llarg etcètera que omplia carrers i places d'una nova semàntica per a uns símbols ja usats abastament en altres èpoques. Als pobles, viles i ciutats de més tradició festiva no hi mancaven els erudits locals que sorgien com els bolets per preservar o "recuperar" les tradicions més insòlites. Els balls de cavallets, panderetes, serrallongues, cintes, nans, gitanes, amb tota mena de cascavells, faixes, gorres, boines, barretines i indumentàries peculiars d'origen incert es prodigaven a les festes majors comarca a comarca.

Cavalls menorquins a la plaça Sant Jaume

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Barcelona no en va ser aliena i la Mercè n'anava plena. La Cavalcada i el Corre-foc han estat els moments festius on s'ha expressat amb més intensitat el paper de la capital com a amfitriona dels elements festius de les comarques. Si en l'època franquista eren les "casas regionales" les estrelles folklòriques de la festa, als vuitanta van començar a donar pas als dansaires d'esbart i a les colles de balls populars de les festes majors d'arreu de Catalunya.

Ja a final de la dècada dels noranta l'abast territorial simbòlic s'estén als Països Catalans i a la Mediterrània fent especial atenció al Magrib, és el moment dels cavalls menorquins, dels moros i cristians valencians, les confraries sagrades del Marroc i els sbandierattori italians. La festa s'expandeix doblant literalment el seu àmbit territorial incorporant amb valentia nous espais com la Rambla del Raval amb una programació estable i de qualitat en un barri vell caracteritzat per la forta immigració. És també en la darrera etapa de la Mercè que s'incrementa el paper de les organitzacions no governamentals amb experiències com el Passeig de les Persones coincidint amb l'etapa immediatament anterior a la celebració del Fòrum Barcelona 2004.

Cavalcada de la Mercè 2001

Però la festa sempre ha tingut una funció principal de divertiment que mai ningú no podrà negar. La Mercè ha divertit la gent de Barcelona, l'ha fet ballar i festejar carrer amunt i Rambla avall en una experiència generalitzada i redistributiva de democratització de la cultura, amb moments de qualitat festiva com els concerts del BAM, el Festival Pirotècnic Internacional o el Piromusical. Els carrers i les places s'omplen a vessar de gent que passeja amunt i avall, gent que ha esdevingut el principal element de la mateixa festa de la Mercè. La Mercè d'avui és sobretot gent que passeja i es troba la festa a cada cantonada. Les accions del festival d'Arts urbanes de carrer, la Mercè Mediterrània o el Mercè Folk són també una prova que la festa

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

popular pot ser l'expressió més vivencial i genuïna de la cultura i les seves arts en la societat urbana contemporània.

Josep Fornés
Agost de 2004

MEDIATECA
FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Bibliografia

- BOURDIEU, P. (2000) *"Las formas del capital: capital económico, , capital cultural y capital social",* en BOURDIEU, *Poder, derecho y clases sociales,* Bilbao, Desclée.
- SPINDLER, G. (1993) *"La transmisión de la cultura",* en VELASCO, H.; GARCÍA, F.J. y DÍAZ de RADA A. *Lecturas de antropología para educadores*. Madrid, Trotta.
- *"Una altra Mercè. Fotomercè 2001"*. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona 2002
- FERRATER MORA, J. Diccionario de Filosofía, Madrid. Alianza Editorial.1986.
- GIL CALVO, ENRIQUE, "*Estado de Fiesta"*. Madrid. Espasa –Calpe, 1991.
- FERNANDEZ MARTORELL MERCEDES, "*Creadores y vividores de ciudades. Ensayo de Antropología urbana"*. Ediciones de la Universidad de Barcelona. Barcelona, 1996.
- CURET, FRANCESC "*Visions barcelonines, IV. Costums, festes i solemnitats*". Ed. Altafulla. Barcelona 1983.
- FIGUERAS, L., HUERTAS, JM., MANADÉ, M., MUSONS, A., PEREZ, D., PEREZ, M., PERUCHO,J., SOBREQUÉS, J. *"Gràcia".* Ed-Lunwerg Barcelona 1996
- FONT, DANIEL, RIERA, IGNASI. *"Gràcies"* Ed. Federació Festa Major de Gràcia. Barcelona 1997
- SANCHEZ, MARIA ANGELES, *"Fiestas de España".* El País Aguilar SA. Madrid 1991
- *"Crònica de la festa. La Mercè de tots".* Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2000
- AUTORS DIVERSOS "Festa i ciutat" Volums I, II, III, IV Fòrum Barcelona Tradició. Edicions el Mèdol Col leccció l'Agulla. Institut de Cultura de Barcelona. 1998-2000.
- www.bcn.es/merce. Pàgina web oficial de la festa de la Mercè de l'Ajuntament de Barcelona.
- www.gracianet.org . Pàgina web independent de les entitats de Gràcia.
- www.festamajordegracia.org . Pàgina web oficial de la Federació Festa Major de Gràcia
- www.buxaweb.com Cronologia del segle XIX. Catalunya-Espanya-Món. Política, economia, societat, cultura. Julià Buxadera i Vilà. 2004.
- www.vvirtual.es 2004 El Drac de Vilanova a l'Olimpiada Popular de 1936

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

- ENRIQUE ASIN FERNÁNDEZ. "La política en las Olimpiadas de Berlín de 1936" http://olympicstudies.uab.es 1998 Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport (UAB) – Cátedra Internacional de Olimpismo.
- Història de Barcelona. Enciclopèdia Catalana-Ajuntament de Barcelona
- www.festes.org . L'espai on la festa comença 2004
- FRAZER, James George. La rama dorada. México, FCE, 1986 (1890).
- LEACH, Edmund. Cultura y comunicación. La lógica de la conexión de los símbolos. Madrid, Siglo XXI, 1981.
- MONTSERRAT GARRICH "150 anys de ball a Barcelona. Balles Mercè?. El Ball a les festes de la Mercè"
- JORDI PABLO "La Mercè il lustrada. Guia de la Festa Major de Barcelona" Ed. el Mèdol 2000